

chtěl lid izraelský míti už Boha za krále, leda jen tak, jako jsou králové u jiných národů. Proto volali na Samuele žádajíce, aby jim dal krále po vzoru jiných národů. Když chřadla spravedlnost, chřadla i víra, takže dokonce svrhli Boha s jeho trůnu.

A že při šíření křesťanského náboženství zanikaly věštby ve všech končinách římské říše a počet křesťanů den po dni všude úžasně rostl pro kázání apoštolů a evangelistů, tento ohromný úspěch se do veliké míry může důvodně přičítati opovržení, do něhož se uvrhli sami pohanští kněží tehdejší doby svou nečistotou, lakotou a pletichami mezi králi. Z též příčiny také zčásti náboženství římské církve zaniklo v Anglii a na mnoha jiných místech křesťanského světa; jestliže vadla ctnost v kněžích, vadla též víra v lidu. Zčásti také proto, že se do náboženství zanášelo Aristotelovo učení a filosofie vůbec. Z toho povstalo tolik neshod a tolik nesmyslů, že bylo kněžstvo připraveno o dobré jméno a byla mu vytýkána nevědomost a podvodné úmysly. To svádělo lid, aby od nich odpadl a proti nim se bouřil, buď proti vůli jejich vladařů, jako ve Francii a Holandsku, nebo s jejich souhlasem, jako v Anglii.

Konečně mezi články víry, které římská církev prohlásila za naprosto nutné k spasení, bylo jich mnoho, určených zřejmě ku prospěchu papeže a jeho duchovních poddaných, usedlých na území jiných křesťanských vladařů, takže, kdyby oni vladaři nebyli na sebe řevnili, byli by se mohli bez války a bez nesnázi zbavit veškeré cizí autority, jako se jí tak snadno zbavili v Anglii. Neboť kdopak nevidí, komu prospívá věřiti, že král nemá svou moc od Krista, jestliže ho nekorunuje biskup? Že král, je-li kněz, nesmí se že-

niti? Že jen římská autorita může rozhodovati o tom, zda se princ narodil v zákonném manželství nebo nenarodil? Že poddaní mohou býti zproštěni poslušnosti krále, byl-li rozhodnutím římského soudu prohlášen za kacíře? Že král, na př. Chilperic ve Francii, může býti od papeže bez důvodu sesazen, jako on od Zachariáše, a jeho království dáno jednomu z jeho poddaných?⁵¹⁾ Že kněží světští i řeholní mají býti vyňati ze soudní pravomoci svého krále ve věcech trestních? Nebo kdo nevidí, do čí pokladny plynou tak hojným proudem poplatky za soukromé mše a odpustky? Spolu s jinými důkazy soukromého prospěchu stačí tohle na ubití nejživější víry, jestliže, jak jsem řekl, nezadrží ten úpadek občanské úřady a zvyky spíše než každé mínění o svatosti, moudrosti a šlechetnosti jejich učitelů. Mohu tedy všechny změny náboženství na světě přičísti jedné a téže příčině: neoblíbeným kněžím, a to nejen u katolíků, nýbrž i v církvi, která si osobuje, že má v sobě nejvíce reformace!

XIII. KAPITOLA

Lidská přirozenost se zřetelem k blahu a bídě lidské

Příroda opatřila lidi přednostmi tělesnými i duševními do té míry stejnými, že jsou si rovni. Ač jsou někdy někteří lidé zřejmě tělesně silnější než druzí nebo i duševně bystřejší, přece, když se vše shrne dohromady, není rozdíl mezi lidmi tak povážlivý, že by si

⁵¹⁾ Týká se zřejmě posledního krále franského z merovejského rodu Childericha III. (autor nesprávně přepisuje Chilperic, který vládl dříve). Papež Zachariáš I. uznal r. 751 majordoma Pippina za legitimního franského krále a Childericha dal do kláštera.

někdo mohl osobovati nějakou výhodu, o kterou by někdo jiný neměl stejné právo se ucházeti. Neboť jde-li o tělesnou sílu, i nejslabší má dosti sil zabít nejsilnějšího, buď tajnými úklady nebo ve spojení s jinými, kteří jsou v stejném nebezpečí jako on.

A pokud jde o schopnosti duševní (nepřihlížíme-li k umění založenému na užívání slov, a zejména k obratnému postupu podle obecných a neomylných pravidel, kterým říkáme věda — neboť tu má velmi málo lidí a jen ve velmi málo věcech, jelikož to není ani schopnost vrozená, s kterou bychom již přicházeli na svět, ani získaná jako moudrost), shledávám mezi lidmi ještě větší rovnost, než pokud jde o tělesnou sílu. Neboť moudrost není než zkušenost, kterou stejný čas stejnou měrou poskytuje lidem v těch věcech, kterých se stejně chápou. To, co by snad mohlo budít zdání, že tomu tak není, a činit tu rovnost pochybnou, je jen jalová domyšlivost některých lidí, kteří, zakládajíce si na své moudrosti, domnívají se, že jí mají víc než prostí lidé, to jest, než všichni kromě nich samých a ještě snad několika málo těch, které znají z pověsti nebo z osobního styku a jichž si váží. Neboť taková je lidská povaha; i kdyby uznávali, že mnozí jiní jsou vtipnější nebo výmluvnější nebo učenější, přece jen stěží uvěří, že je mnoho tak moudrých, jako jsou oni. Svůj důvtip vidí totiž jako na dlani, kdežto jiných lidí v dálce. To však spíše dokazuje, že jsou si lidé v této věci rovni, než nerovni. Vždyť zpravidla bývá nejlepší známkou rovného rozdělení nějaké věci právě to, že je každý spokojen se svým dílem.

Z této rovnosti schopností pramení i rovnost nadějí v dosažení cíle. Ale, jestliže dva lidé zatouží po téže věci, poněvadž ji nemohou oba zároveň míti a nemohou se

z ní zároveň těšiti, znepřáteli se; a na cestě za svým cílem (bývá to zpravidla pro sebezáchovu, ale někdy i jen pro potěšení), snaží se druh druhu pokořit nebo zničit. Odtud se stává, že ten, kdo sám sází, seje, staví nebo má vhodné sídlo, může očekávati, že jiní sdruží své síly a přijdou, aby ho připravili o majetek a obrali nejen o ovoce jeho práce, nýbrž i o život nebo svobodu. Ale i ti jsou potom v obdobném nebezpečí sami.

Pro tuto vespolnou nedůvěru nemá nikdo rozumnější možnosti jak se zajistiti, nenajde nic příhodnějšího nežli soupeře předejiti, to jest násilím nebo lstí ovládnouti všechny lidi svého okolí, až uvidí, že se nemusí báti větší moci, která by ho mohla ohrožovati. A není to nic, co by přesahovalo meze nutné sebezáchově; což se také obecně uznává.

Jsou však i lidé, kteří se těší z toho, že se mohou dívat na svou moc, při čemž zacházejí dále, než žádá jejich bezpečnost. Jestliže by jiní, kteří by ostatně byli spokojeni, rádi žili v pokoji v svých skromných hranicích a nechtěli by vpádem do cizího území rozmnožovati své síly, nebyli by dlouho s to omezovati se jen na svou obranu, chtějí-li obstáti. A proto se musí jim dovoliti takové rozmnožení panství nad lidmi, kterého je k sebezáchově potřeby.

Avšak lidé netěší, nýbrž naopak velmi rmoutí žiti ve společnosti, kde by nebyla žádná moc, která by je všecky mohla zastrašovati a naháněti jim hrůzu. Neboť každý si přeje, aby si ho jeho druh vážil, jako si váží sám sebe, a každý projev opovržení nebo podceňování se ovšem snaží, pokud mu na to stačí síly, vyrovnati a vymoci si větší vážnost u opovrhovatelů tím, že jim škodí (tam, kde není společná moc, která by je udržela na uzdě, jde to tak daleko, že

se snaží druh druhu zničit). Ostatním to pak slouží za příklad.

V lidské přirozenosti shledáváme tedy tři hlavní příčiny sporů. První je soutěžení, druhá nedůvěra a třetí touha po slávě.

První žene lidi, aby se napadali pro zisk, druhá pro bezpečnost a třetí pro čest a vážnost. První užívá násilí, aby lidé pobrali jiným lidem muže, ženy, děti i stáda. Druhá, aby se bránili, třetí, aby ztrestali maličkost, jako je slovo, úsměv, jiné mínění nebo nějaký jiný projev podceňování, namířený buď přímo proti nim samým nebo nepřímo proti příbuzenstvu, přátelům, národu, zaměstnání nebo jménu.

Z toho je zjevné, že tehdy, když lidé žijí nemajíce nad sebou společné moci, která by je všechny držela na uzdě, jsou mezi sebou v tom stavu, kterému říkáme válka. *Je to válka všech proti všem.* Neboť válka nejsou jen boje ani násilné projevy nepřátelství, válka trvá po celou dobu, kdy je dosti zřejmě známa vůle rozhodnouti bojem. V podstatě války je tedy třeba míti na mysli pojem času, jako je tomu v podstatě povětrnosti, neboť jako podstata vlhkého počasí nezáleží v jednom nebo několika lijácích, nýbrž v tom, že se k dešti schyluje již mnoho dní napřed, tak podstata války není jen v skutečném bojování, nýbrž již v době, kdy se k válce dělají přípravy, a trvá po celý ten čas, kdy není jistoty o opaku. Všechn ostatní čas se pak nazývá mír.

Vše tedy, cokoli souvisí s časem válečným, kdy je každý nepřítelem každého, stejně se děje v době, kdy lidé žijí bez jistoty kromě té, kterou jim může zjednat jejich síla a vlastní vynalézavost vůbec. Za toho stavu není místa ani pro příčinnost ani pílí, poněvadž je

jejich ovoce nejisté. A proto není ani vzdělávání půdy, ani plavba, ani doprava zboží přes moře a jeho spotřeba. Nestavějí se pohodlné domy ani prostředky pro dopravu příliš těžkých předmětů. Nepěstuje se věda o tvárnosti země, nepočítá se čas, nekvete umění ani písemnictví, hyne společnost, a co je ze všeho nejhorší, stálý strach a nebezpečí hrozí násilnou smrtí. Lidé žijí osaměle, nuzně, stísněně, jako zvířata; a jejich život je jen krátký.

Tomu, kdo náležitě tohle vše neuvážil, bude se snad zdáti podivné, že by příroda mohla takhle rozdvojit lidi a míti je k tomu, aby se napadali a ničili se. On by tedy, nevěře tomuto zásahu vášní, přál si snad míti to potvrzeno zkušeností. Ať tedy sám uvažuje. Chystá-li se na cestu, ozbrojuje se a hledá spolehlivé průvodce. Jda spat zamyká dům a ještě v domě skříně. Dělá to vše, ač ví, že jsou zákony a veřejní strážci, ozbrojení, aby mohli pomstít každou křivdu, kterou by někdo na něm spáchal. Jaké pak mínění má o svých bližních, když jede na koni ozbrojen? O svých spoluobčanech, když zamyká dům? A o svých vlastních dětech a služebnictvu, když zamyká skříně? Zda stejně nežaluje na lidstvo on svými činy jako já slovy? Ale ani on ani já neviníme přírodu ani lidskou přirozenost. Žádosti a jiné lidské vášně nejsou samy o sobě hřích. Nejsou hřích ani samy činy, vycházející z těchto vášní, dokud nebyl vydán zákon je zakazující. Před vydáním takového zákona lidé nemohou vědět, co je nesprávné. Ale žádný zákon nemůže se vydat, dokud se lidé neshodli na tom, kdo jej má udělat.

Snad si někdo bezděky pomyslí, že nikdy nebyl takový čas ani takový stav války všech proti všem. I já věřím, že tomu obecně nikdy tak nebylo po celém

světě. Je však mnoho míst, kde lidé tak nyní skutečně žijí. Neboť divoši na mnoha místech v Americe nemají vlády vůbec, kromě snad vlády malých rodin, jejichž svornost závisí zcela na jejich přírodním pudu po rozkoši. A ještě dnes žijí v tom zvířeckém stavu, který jsem právě vylíčil. Kromě toho, jak by asi lidé žili tam, kde by nebyla žádná společná moc držící je v strachu, můžeme dobře viděti z toho, jak zvrhle žijí za občanské války tam, kde do té chvíle žili pod vládou pokojnou.

Ačkoliv však nikdy nebylo, aby lidé žili neustále ve válečném stavu proti sobě, přece po všechny časy králové a muži mající svrchovanou moc právě pro svou samostatnost trvale na sebe žárlí a stojí proti sobě stále jako zápasníci, připravení dáti se do sebe; zbraně mají napřaženy a stojí ve střehu: to jest, mají pevnosti, posádky a děla na hranicích svých království. V sousedních zemích stále pracují jejich zvědové. Co je to jiného než válečný stav? Poněvadž se však při tom ještě zachovává příčinnivost a píle jejich poddaných, nedoléhá na ně ještě ta bída a to utrpení, které provází stav obecné svobody všech jednotlivců.

Další důsledek této války všech proti všem je ten, že nemůže být nic „nespravedlivé“. Pojem práva a křivdy, spravedlnosti a nespravedlnosti nemá tam místa. Kde není společné vlády, tam není ani zákona, kde není zákona, tam není ani spravedlnosti. Podvod a násilí jsou za války dvě základní ctnosti. Spravedlnost a nespravedlnost nejsou vlastnosti ani ducha ani těla lidského. Kdyby byly, musily by býti i v člověku zcela osaměle žijícím na světě, jako jsou v něm jeho smysly a vášně. Jsou to vlastnosti, které platí jen v společnosti, nikoli v samotě. S tím se také shoduje,

že v tom stavu není pojem majetku, panství, není rozdíl mezi „mým“ a „tvým“. Platí jen to, že každému náleží to, co si může vzíti, a to tak dlouho, dokud si to udrží.

Tolik o tom neblahém stavu, do kterého člověka vsadí jeho čistá přirozenost. Je však možná se z něho vyprostiti jednak rozumem, jednak i citem. City, které člověka vedou k pokoji a míru, jsou strach před smrtí, touha po všem tom, čeho je třeba k pohodlnému životu, a naděje, že se toho příčinnivý člověk může dodělati. Rozum pak navádí člověka, dáváje mu vhodné zásady míru, na kterých se lidé mohou shodnouti. Jsou to pravidla, kterým se jinak říká též přirozené zákony. Promluvíme o nich obšírněji v dalších dvou kapitolách.

XIV. KAPITOLA

O prvním a druhém zákonu přirozeném a o smlouvě

Přirozené právo, u spisovatelů obecně nazývané *ius naturale*, je svoboda, kterou každý má, aby užíval svých sil, jak sám chce, k svému zachování, to jest k zachování života. Z toho plyne, že může dělati cokoli, co podle svého rozumu a úsudku uzná za nejvhodnější k tomu účelu.

Svoboda podle správného významu slova jest zproštění ode všech vnějších překážek. Tyto překážky někdy mohou člověka částečně připravit o moc, aby dělal, co chce, ale nemohou mu zabránit, aby zbylé moci neužíval podle své libosti, jak mu ukládá jeho rozum a úsudek.

Přirozený zákon, *lex naturalis*, je příkaz nebo obecné

pravidlo, objevené rozumem, které člověku zakazuje dělati to, co mu ničí život nebo bere prostředky, kterými by mohl život zachovati; jakož i zanedbávati to, čím by podle svého rozumu nejlépe mohl jej zachovávat. Ačkoliv ti, kdož o této věci mluví, často matou pojmy *právo* a *zákon*, *ius* a *lex*, přece my musíme je rozlišovati. *Právo* záleží v svobodě dělati nebo opomíjeti, kdežto *zákon* ustanovuje a zavazuje k jedné z obou věcí. Zákon a právo se tedy liší tak jako závazek a svoboda; v jedné a téže věci nemohou vedle sebe platiti oba tyto pojmy.

Stav, v kterém lidstvo žije, je, jak bylo vyloženo v předcházející kapitole, válka všech proti všem, při čemž se každý řídí svým rozumem a může užívati všeho, co mu pomáhá k zachování života proti nepříteli. Z toho plyne, že za těch okolností má každý právo dělat vše, i sáhnout druhému na tělo. Proto tedy, dokud trvá toto přirozené právo každého na vše, není nikomu, ať je sebe silnější a moudřejší, zajištěna bezpečnost, že prožije ten věk, který je zpravidla člověku popráno prožiti. A podle toho je příkaz nebo obecné pravidlo rozumu, že *si má každý přátí míru, dokud je naděje, že je možná mír zachovati. Nemůže-li však toho dosáhnouti, že smí hledati a užívati všech pomůcek i výhod války.* První část tohoto pravidla obsahuje první a základní zákon přirozený, to jest: „*vyhledávej a zachovávej mír*“. Druhá souhrn práva přirozeného, to jest: „*brániti se vším, čím se bránit můžeme*“.

Z tohoto základního zákona přirozeného, kterým se lidem ukládá přátí si míru, vyvozuje se tento druhý zákon: *Každý má být ochoten, jsou-li ovšem zároveň ochotni stejně ostatní, do té míry, jak uzná za potřebné pro svůj klid a bezpečnost, vzdáti se tohoto práva na vše a spokojiti se*

s takovou svobodou se zřetelem k ostatním, jakou by on sám poskytl jiným se zřetelem k sobě. Dokud si někdo zachovává právo dělati, co je mu libo, jsou všichni lidé v stavu válečném. Ale jestliže druzí nechtějí se zřici svého práva tak jako on, není prazádný důvod k tomu, aby se on zbavoval svého. Vždyť by se tím spíše sám vydával na pospas a za kořist, a k tomu není nikdo povinen, než aby se připravoval na mír. To je zákon evangelia: *co nechceš, aby ti činili jiní, nečiň ani ty jim*, a to je zákon všech lidí: *Cokoli žádáš od jiných, aby tobě činili, to čiň i ty jim!*

Vzdáti se práva na něco je zřici se svobody překážeti někomu v jeho právu na touž věc. Neboť kdo se odříká nebo dává si právo z ruky, nedává nikomu jinému právo, které by byl neměl před tím, ježto není nic, na co by každý neměl své právo od přírody. Jen ustupuje z cesty druhému, aby se ten mohl těšiti ze svého původního práva bez překážky s jeho strany, ale nikoli, že by mu v něm nemohl brániti někdo třetí. Tedy zisk, který někdo má z úbytku práva někoho jiného, je jen jakési zmírnění překážek, stojících v cestě užívání jeho vlastního původního práva.

Práva se vzdává ten, kdo se ho buď prostě zřiká nebo kdo je odevzdává jinému. *Prostě zřeknutí*: když na tom nezáleží, komu se dostane výhody z toho plynoucí. *Odevzdání*: když se té výhody má dostati někomu určitému, jednomu člověku nebo více lidem. A když se někdo vzdal svého práva, je jeho povinností nerušiti již tento svůj výkon učiněný z dobré vůle. Takové překážení je nespravedlivost a křivda, děje se sine iure, když se před tím práva vzdal nebo je odevzdal. Je tedy *křivda* nebo *nespravedlivost* ve sporech tohoto světa cosi podobného tomu, čemu se

v učených hádkách učenců říká *nesmysl*. Neboť jako se zde nesmyslně chová, kdo sám sobě odporuje tvrdě něco, co se přičí tomu, co sám před tím řekl, tak ve světě se nazývá nespravedlností nebo křivdou, odvolává-li někdo to, co před tím dobrovolně dal. Projevem toho, že se někdo práva vzdává anebo je odevzdává jinému, je prohlášení nebo naznačení nějakým dobrovolným a dostatečným znamením nebo znamením. Tato znamení jsou buď jen slova nebo jen činy; nebo, jak se nejčastěji stává, slova i činy. A téhož druhu jsou závazky nebo povinnosti, kterými se lidé zavazují. Tyto závazky nemají svou sílu samy ze sebe, neboť nic se tak snadno neruší jako dané slovo, nýbrž ze strachu před zlými následky, které by mělo jejich porušení.

Kdykoli se někdo vzdává svého práva nebo je odevzdává někomu jinému, děje se to buď v předpokladu, že za to zase na něj bude nějaké právo přeneseno, nebo v naději, že se mu dostane jiného dobra, nebo je to úkon dobrovolný. A cílem každého dobrovolného činu u každého člověka je získat sobě nějaké dobro. Proto jsou některá práva, jichž se nikdo nemůže vzdát ani slovem ani žádným znamením, ani je odevzdati jinému. Především se člověk nemůže vzdát práva odporu proti těm, kteří na něj násilím útočí, aby mu vzali život; neboť nelze pochopit, že by tím chtěl dosáhnout pro sebe nějakého dobra. Totéž se může říci o ranách, poutech nebo vězení, poněvadž z takového utrpení nemá trpící žádný prospěch, kdežto z dovolení, aby trpěli jiní, prospěch jest. Také proto, že nikdo nemůže říci, vidí-li, že se na něj ženou násilníci, zda ho chtějí zabít či nic. A konečně pohnutka a cíl, proč se lidé vzdávají práva nebo je někomu odevzdávají, není nic jiného než zajištění

života a opatření prostředků k zachování sebe, aby je život nemrzela. A proto, zdá-li se, že se někdo slovy nebo znamením sám připravuje o svůj cíl, pro nějž byla tato znamení míněna, nebylo by možná pochopit, že to myslí doopravdy nebo že to skutečně byla jeho vůle. Spíše se musí říci, že nepochopil, kterak se ta slova a znamení mají vykládati.

Postupují-li si lidé svá práva navzájem, říká se tomu *smlouva*.

Je rozdíl, když se někomu odevzdává právo na věc, a když se odevzdává spolu i věc sama přímo. Neboť věc se může odevzdati zároveň s odevzdáním práva, na př. při koupi za hotové nebo při výměně zboží nebo pozemků; ale může býti vydána také až o něco později.

Dále jeden ze smluvených může svou smluvenou věc odevzdati hned a druhému dovoliti, že smí odevzdati svou věc někdy jindy v čase smluveném. Zatím mu věří. V tomto případě se smlouva s jeho strany nazývá *d o h o d a* nebo *ú m l u v a*. Nebo se obě strany hned nyní dohodnou, že smlouvu splní až později. V tom případě ten, který má v slově dostáti a jemuž se zatím věří, koná něco, čemu se říká „*stojí v slově*“, „zachovává slib nebo dané slovo“. Jestliže vědomě a úmyslně nevykoná, co slíbil, říká se: „*dopouští se věrolomnosti*“.

Není-li odevzdávání práva vzájemné, nýbrž jeden z obou něco odevzdá v naději, že si tím získá něčí přátelství nebo službu od někoho nebo od jeho přítel, nebo doufá, že si získá jméno člověka milosrdného nebo velkodušného, nebo že se zbaví tísně ze soucitu s jiným, nebo doufá, že bude odměněn v nebi, není to smlouva, nýbrž *dar*, *dobrovolný dar* nebo *uštědření*. Tato tři slova znamenají totéž.

Smlouva se projeví buď *výslovně* nebo *názna­kem*. Výslovně se to děje slovy, o kterých každý ví, co zna­menají. Jsou při tom buď v čase *přítomném* nebo *minu­lém*: „dávám“, „uděluji“, „dal jsem“, „udělil jsem“, „chci to mítí od vás“, „chci, aby to bylo vaše“. Také v budoucím: „dám“, „udělím“, „splním“. Tomu se říká *slib*.

Názna­kem smlouvy bývají mnohdy důsledky vy­plývající ze slov, někdy však i z mlčení, jindy z činů, někdy z toho, že se něco nevykoná. Obecně pak bývá náznakem smlouvy jakýkoli dostatečný projev vůle smluvní strany.

Pouhá slova v čase budoucím, která vyslovují holý slib, nejsou dostatečnou známkou daru a proto ne­zavazují. Neboť užije-li se v nich času budoucího, na př. „zítra dám“, je to znamení, že jsem ještě nedal a že tedy mé právo ještě nebylo přeneseno, nýbrž zůstává mně, dokud se ho nevzdám nějakým jiným výkonem. Ale jsou-li slova v čase přítomném nebo minulém, na př. „dal jsem“, „dávám, aby to bylo odevzdáno zítra“, je mé zítřejší právo odevzdáno již dnes, a to významem slov, ač není jiného projevu mé vůle. Ale je veliký rozdíl ve významu slov: „chci, aby to bylo zítra tvé“ a „zítra dám“. To jest, mezi „chci, aby tohle bylo zítra tvé“ a „chci ti to zítra dátí“, ježto slovo „chci“ v první větě znamená skutečný pro­jev vůle přítomné, kdežto v druhé větě je jen slib o výkonu vůle, který teprve nastane. Proto ona první slova, jsouce času přítomného, přenášejí právo bu­doucí; druhá, jsouce času budoucího, nepřenášejí ještě nic. Ale jsou-li kromě slov ještě jiné známky vůle odevzdati někomu právo, pak, ač je dar dobrovolný, může se mítí za to, že právo přechází i slovy významu

budoucího. Na př., když někdo nabízí odměnu tomu, kdo při závodech doběhne k cíli první, dar je dobro­volný, a ač jsou slova v čase budoucím, přece právo přechází hned, neboť, kdyby si nepřál, aby se jeho slovům tak rozumělo, nenechal by závodníky běžeti.

Ve smlouvách přechází právo nejen, je-li užito slov času přítomného nebo minulého, nýbrž i budoucího, neboť každá smlouva je vzájemné přenášení neb zmé­na práva. A proto ten, kdo jen slibuje, poněvadž už přijal dobrodiní, pro které slibuje, má, jak se samo sebou rozumí, úmysl, aby právo přešlo. Kdyby si totiž nepřál, aby se jeho slovům tak rozumělo, nebyl by druhý vykonal svou část smlouvy napřed. A právě proto při koupi a prodeji a jiných smluvních úkonech platí slib tolik jako úmluva a tedy zavazuje.

Ten, kdo první vykoná svou povinnost podle smlou­vy, jak se říká, „zasluhuje si“ to, co má dostati od druhého; ten zase je mu tím „povinen“. Právě tak, když se nějaká odměna slibuje mnohým, ale má se dáti jen tomu, kdo zvítězí. Nebo se do davu házejí peníze, a kdo si co popadne, z toho se těší. Je to sice dobro­volný dar, ale takto zvítěziti nebo si něco popadnouti je zasloužiti si jej a mítí na to nárok. Právo bylo totiž přeneseno již veřejným ohlášením odměny nebo roz­hozením peněz, třeba nebylo určeno, komu, nýbrž bylo to svěřeno výsledku náhodné soutěže. Ale mezi tě­mito dvěma druhy zásluhy je rozdíl ten, že při smlouvě zasluhuji si něco svou silou a potřebou druhé smluvní strany, kdežto v tomto případě, jde-li o dobrovolný dar, mohu si to zasloužit jen pro dobrodiní dárcovo.

Jestliže při některé smlouvě žádná smluvní strana nevykoná svůj závazek hned, nýbrž vespolek si věří, v stavu čisté přírody, to jest za války všech proti všem,

pozbývá platnosti pro každé důvodné podezření. Ale je-li nad oběma stranami zřízena veřejná moc a má-li právo a dosti síly, aby je k vykonání donutila, není smlouva neplatná. Neboť kdo první vykoná svůj díl, nemá jistotu, že potom svůj díl vykoná i druhý, vždyť pouta slov jsou příliš slabá, aby zkrotila lidskou ctižádost, lakotu, hněv a jiné vášně, nemusí-li se báti žádné trestající moci. A to se nemůže předpokládat v stavu čisté přírody, kdy jsou si všichni rovni a sami soudci oprávněnosti svých obav. Proto ten, kdo vykoná svůj závazek první, jen se vydává v moc svého protivníka, docela proti právu, kterého se nikdy nemůže vzdáti, právu brániti sebe, svůj život a vše, co slouží k zachování jeho.

Kde je však v občanském státě moc, zřízená za tím účelem, aby držela na uzdě ty, kdož by chtěli rušit své slovo, není již tato obava opodstatněna. A proto ten, kdo podle úmluvy má jednat první, je povinen to udělat.

Strach, který by takovou úmluvu mohl zmařiti, musí vždy nastati teprve po sjednání úmluvy, sice ji nemůže rušiti; na př. nějaký nový fakt nebo jiný projev vůle nekonati. Neboť to, co nemohlo nikomu překážet při slibu, nesmělo by být uznáno za překážku ani k vykonání slibu.

Kdo odevzdává nějaké právo, odevzdává i možnost užívati věci, o kterou jde, pokud je v jeho moci. Jako ten, kdo prodává půdu, postupuje s ní samozřejmě zároveň i vše, co na ní roste a se pěstuje. Rovněž nemůže nikdo prodati mlýn, a potom odvésti vodu sloužící k pohonu někam jinam. A ti, kdož někomu svěřují vládu a nejvyšší moc ve státě, rozumí se samo sebou, že mu svěřují i právo vybírati daně, potřebné

k vydržování vojska, dále ustanovování úředníků pro státní správu a soudy.

Sjednávatí úmluvy s divokými zvířaty není možné. Nerozumějíce naší řeči nerozumějí ani postoupení práva a nemohou přijímati žádné takové změny, ani nemohou přenášeti právo na jiného. Ale bez vzájemného odevzdávání a přijímání není žádná úmluva možná.

Sjednávatí úmluvy s Bohem je nemožné, leda skrze někoho, kým Bůh promlouvá buď v nadpřirozeném zjevení nebo svým zástupcem, vládnoucím jeho jménem a pod jeho ochranou. Sice bychom jinak nevěděli, zda byla naše úmluva přijata čili nic. Proto ti, kdož něco zaslubují proti přirozenému zákonu, slibují marně, ježto by bylo nespravedlivé vykonati takový slib. Jde-li o něco uloženého přirozeným zákonem, neváže člověka slib, nýbrž onen zákon.

Obsahem neboli předmětem úmluvy je vždy něco, co podléhá úvaze, neboť smlouvatí se jest projev vůle, to jest výkon a to poslední výkon úvahy. Je to vždy něco budoucího, o čem se soudí, že to bude moci vykonati, kdo smlouvu činí.

Slibovati tedy něco, o čem se ví, že je to nemožná věc, není žádná úmluva. Ale objeví-li se teprve později, že je nemožné, co se před tím považovalo za možné, úmluva platí a váže vykonati, ač ne právě věc slíbenou, přece aspoň něco jiného stejné ceny, nebo, kdyby i to bylo nemožné, k upřímné snaze vykonati, nač komu stačí síly. Neboť nad své síly není a nemůže býti nikdo vázán.

Smlouvy a dohody přestávají vázat lidi dvojným způsobem. Buď že se splní nebo že je závazek prominut. Splnění slibu je ovšem přirozený konec závazku. Prominutí je vrácení svobody, je to tedy zpětné

odevzdání práva tomu, kdo je dal, a ve věci, kterou dáti se zavázal.

Úmluva sjednaná ze strachu je v přirozeném stavu přece jen platná. Když bych se na př. zavázal vyplatit nepříteli výkupné nebo mu sloužit nadosmrť, jsem tím vázán, neboť je to smlouva, za kterou někdo dostává život a druhý zase buď peníze nebo službu. A proto, kde neplatí žádný jiný zákon, jako je tomu v stavu přirozeném, a nezakazuje slib vykonati, je úmluva platná. Též váleční zajatci, kterým bylo poshověno s placením, jsou povinni zaplatit výkupné za svobodu, a když slabší vladař ze strachu sjedná nevýhodnou smlouvu se silnějším, je vázán smlouvu plnit, leda že by, jak bylo již řečeno, nastal nějaký nový a spravedlivý důvod, ze strachu před obnověním války. Ale též ve státě spořádaném, byl-li jsem donucen vykoupit se zloději slibem, že mu dám peníze, jsem tak dlouho svým slibem vázán, dokud mne nezproští občanský zákon. Neboť cokoli mohu dělat podle zákona bez závazku, k čemuž se mohu podle zákona zavázat ze strachu, a co jsem podle zákona smluvil, to nemohu podle zákona rušit.

Dřívější úmluva ruší úmluvu pozdější, nebo ten, kdo dnes postoupí někomu své právo, nemůže je zítra postoupiti někomu jinému. Proto pozdější slib nedává právo, nýbrž je neplatný.

Úmluva, nebránit se násilí násilím, je vždy neplatná. Neboť, jak jsem nahoře ukázal, nikdo nemůže přenést nebo složit právo chránit sebe před smrtí, ranami a vězením, je-li odvrácení těchto neštěstí jediný cíl, proč se někdo svého práva zříká. A proto slib, neodporovat násilí, v žádné úmluvě nepřenáší na nikoho žádné právo a tedy ani nezavazuje. Může se

sice někdo takto umlouvati: „Neudělám-li to a to, zabij mě“, nemůže se však smlouvat takto: „Neudělám-li to a to, nebudu se ti brániti, přijdeš-li mě zabít.“ Člověk totiž od přírody volí menší zlo, to jest nebezpečí smrti při odporu, raději než větší, to jest jistou a okamžitou smrt, nebude-li se brániti. Že je tomu tak, uznávají za pravdu všichni lidé, a jeví se to i v tom, že dávají odsouzené voditi do vězení nebo na popravistiště jen s ozbrojenou stráží, přes to že se podřídili zákonu, podle něhož byli odsouzeni.

Zaváže-li se někdo, že bude sám na sebe žalovati, ač nemá jistotu, že dostane milost, je to rovněž úmluva neplatná. Neboť v stavu přirozeném, kde je každý soudcem, není pro žalobu místa a v občanském státě po žalobě následuje trest. Ježto je to násilí, nemůže se nikdo vázat, že se nebude bránit. Totéž platí o žalobě na ty, s jejichž odsouzením někdo upadá do bídy, na př. jde-li o otce, ženu, dobrodince. Platí totiž domněnka, že svědectví takového žalobce, není-li dáno dobrovolně, je porušeno. Důvod je nasnadě. Nemá se tedy vůbec přijímati. A kde svědectví nedojde víry, není svědek povinen je vydati. Ani žaloby vynucené mučením nemají se pokládati za svědectví. Neboť mučení se má užívat jen jako prostředku, který má pomáhat na světlo pravdě při dalším vyšetřování a pátrání. Vyznání mučeného v takovém případě má za účel zmírniti muka, neslouží však za poučení mučitelům, a nesmí tedy platit jako dostatečné svědectví. Ať mučený na sebe poví cokoli, pravdu nebo nepravdu, činí to právem, aby zachránil život.

Řekl jsem již dřív, že síla slov je příliš slabá, aby přiměla lidi k plnění úmluv. Jsou však v lidské povaze přece aspoň dvě věci, které pomáhají slova posílit. Je

to jednak strach z následků porušení daného slova, nebo zase sláva a hrdost z toho, že nebylo třeba slovo rušit. Tento druhý případ je šlechtnost, příliš vzácná, aby se mohla předpokládati, zejména u těch, kdož se honí za bohatstvím, mocí nebo rozkoší smyslnou. To je tedy veliká většina lidstva. K čemu se může přihlížet, je strach. A jsou to hlavně dvě věci, které nejvíce nahánějí strachu: moc neviditelných duchů a moc lidí, kteří by mohli být uraženi. První mocnost — duchové — je zajisté větší; a přece větší strach bývá zpravidla z mocnosti menší, totiž z lidí. Strach prvního druhu, strach z bohů, cítí všichni lidé, je to jejich náboženství, jež bylo v lidské přirozenosti dávno před zřízením občanské společnosti. Strach druhého druhu neleží v povaze lidí; aspoň nemá dost místa, aby je přidržel ke konání povinnosti plnění sliby.

Neboť v přirozeném stavu nerovnost sil se nerozznává leda podle výsledku boje. Proto tedy před zřízením lidské společnosti nebo za jejího přerušování válkou nic nemohlo slítni úmluvu o míru proti pokušení lakoty, ctižádosti, chlipnosti nebo jiných silných vášní, leda jen strach před onou neviditelnou bytostí, kterou každý ctil jako boha a které se bál jako mstitele věrolomnosti. Co tedy mohou dělati dva lidé nepodrobení státní moci jiného než se zavazovati přísahou, kterou se dovolávají boha, jehož se bojí? Tato *přísaha je slovní výrok, připojený k slibu. Slibující jím naznačuje, že, nevykoná-li, co slibuje, vzdává se milosti boha nebo volá na sebe jeho pomstu.* Na př. taková byla pohanská přísaha: „*At mě Jupiter tak zabije, jako já zabím tuhle to zvíře.*“ Taková je i naše přísaha: „*Učiním to a to, k tomu mi pomáhej Bůh!*“ Tato slova se provázejí obřady a zvyky, kterých každý užívá v svém nábožen-

ství, aby se tím jen ještě zvětšoval strach před porušením přísahy.

Z toho je jasné, že přísaha složená jinak, podle jiné formy nebo obřadu, než je forma přísahajícího, je neplatná. Není vůbec přísahou. A dále, že se nemůže přísahat při ničem, co přísahající nepovažuje za boha. Neboť, ač někdy lidé přísahali při svých králích ze strachu, nebo aby se zalichotili, rozumělo se tomu tak, že jim chtějí vzdávat božskou úctu. Přisahati při bohu zbytečně jest rouhati se jeho jménu a přísahati při něčem jiném, jako dělávají lidé v obyčejném hovoru, není vůbec přísaha, nýbrž jen bezbožný obyčej, zaviněný přílišným mluvením.

Rovněž je zřejmé, že přísaha nic k závazku nepřidává. Smlouva totiž, je-li podle zákona, zavazuje před Bohem i bez přísahy jako s ní. Není-li podle zákona, nezavazuje vůbec, třeba je potvrzena přísahou.

XV. KAPITOLA

Jiná práva přirozená

Z toho zákona přirozeného, který nám ukládá odevzdávati jiným tu část svého práva, která, kdybychom si ji podrželi, překážela by pokoji a míru na světě, vyplývá ještě zákon třetí: „*at lidé vykonávají sjednané úmluvy!*“ Bez tohoto zákona by byly smlouvy marné, jen prázdná slova. A kdyby právo všech na vše platilo i dále, byl by to stále stav válečný.

V tomto přirozeném zákoně je zdroj a původ spravedlnosti. Neboť tam, kde nepředcházela úmluva, nebylo přeneseno právo a tedy má každý právo na vše. Proto tam nemůže býti žádný čin nespravedlivý. *Avšak*